

JŪRATĖ PAJĖDIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

LIETUVIŠKAS RAŠTO DISKURSAS: ADRESATĄ NURODANTYS PARTICIPINIAI ĮVARDŽIAI

ESMINIAI ŽODŽIAI: rašto diskursas, šnekos akto strategija, participiniai įvardžiai, apibrėžtumas, subjektyvumas, intersubjektyvumas.

ĮVADAS

Dabartiniame tiesioginį adresatą turinčiame lietuviškame rašto diskurse (laiškuose, pranešimuose, žinutėse) vartojami du dialogo partnerių nurodančių įvardžių *TU, JŪS* rašymo variantai: šalia įprasto, tradiciškai *stilistiniu didžiųjų raidžių vartojimu*¹ vadinamo *Tu, Jūs* užrašymo esama ir realų adresatą nurodančių įvardžių neišskirtinio žymėjimo, t. y. rašymo mažąja raide. Pabrėžtina, kad dialogo partnerių nurodančių *tu, jūs* (ir kitų šių įvardžių linksnių formų) gali neiškirti ir asmenys, pasižymintys puikia komunikacine ir lingvistine kompetencija². Plg. tokių autorių sukurtus sakinius ir jų užrašymą e. laiškuose (asmeninė aut. korespondencija), kai:

a) adresatas – vienas asmuo:

(1) *Gal galėtum pasižiūrėti, ar ir tu negali į ją patekti?*

(2) *Ką manytum tu?*

¹ „Didžiąja raide rašomi žodžiai, kuriais mandagiai, su pagarba kreipiamės į kitą asmenį (laiškuose, sveikinimuose, kvietimuose, prašymuose), pvz.: *Jūs, Tu, Tamsta, Pone, Gerbiamasis, Sveikas, Bičiuli, Mielas(is) Drauge.*“ Tai vienas pirmųjų *Stilistinio didžiųjų raidžių vartojimo* punktų, percituotas iš KLKŽ, prieiga internete: http://www.xn--altiniai-4wb.info/files/kalba/KI00/Lietuvi%C5%B3_kalbos_%C5%BEinynas._Did%C5%BEi%C5%B3j%C5%B3_raid_%C5%BEi%C5%B3_ra%C5%A1ymas.KI1800.pdf (žiūrėta 2017 12 01). Originalus šios citatos šaltinis yra leidinys *Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba* (Vilnius: Mokslas, 1992: 71). Nuo 1997 07 03 įsigaliojusios atnaujintos *Rašybos ir skyrybos nuostatos* (patvirtinta Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo 1997 m. birželio 19 d. nutarimu Nr. 60; nuo 2016 06 04 galiojančios suvestinės redakcijos prieiga internete <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.41265/qkELNFgtVx>) siūlo patariamąjį žodžių rašymą didžiąja raide, plg.: „2.7. Žodžiai gali būti rašomi didžiąja raide stilistiniais sumetimais. // 2.7.1. Didžiąja raide gali būti rašomi žodžiai, kuriais mandagiai, su pagarba kreipiamasi į kitą asmenį (laiškuose, sveikinimuose, kvietimuose, prašymuose ir pan.), pvz.: *Jūs, Tamsta, Pone; Tu, Pats, Sveikas, Bičiuli, Drauge, Gerbiamasis, Brangusis.*“

² Apie komunikacinę kompetenciją – asmens kaip tam tikros sociokultūrinės bendruomenės nario sugebėjimą tinkamai naudotis visomis toje bendruomenėje veikiančiomis semiotinėmis sistemomis (taigi ir rašto kalba) ir atskirą jos sritį – lingvistinę kompetenciją žr. Hymes (1972); Lyons (1993: 573).

(3) *Mes spausdinam, bet ar pasieks visus potencialius tavo skaitytojus, čia jau tau spręsti.*

(4) *Tarp atrinktų yra ir du jūsų straipsniai.*

b) adresatas – keli asmenys:

(5) *Mielos kolegės, linkiu jums jaukių ir ramių šventų Kalėdų!*

(6) *Mieli kolegos, prašau pranešti jūsų atostogų grafiką, jei nedeklaravote jo bendra tvarka.*

Neišskirtinai dialogo partnerį nurodančio įvardžio žymėjimo atvejų galima aptikti žiniasklaidoje paskelbtuose viešuose laiškuose, komentaruose ir (ar) iš socialinių tinklų diskursų perkeltose citatose. Neretai to paties adresanto tekste pramaišiu vartojami abu įvardžių užrašymo variantai, plg.:

(7) *Reziumuojant: <...> linkiu jums ir jūsų redakcijai šviesos, kelti dvasių ir kultūrą. <...> Gražių Jums gėlių, vis prisimenu, kaip norėjot kažkada jas auginti ir dovanoti žmonėms.³*

(8) *Ačiū Jums visiems už pilietiškumą, jūsų reakcijas.⁴*

Kalbant apie laiškų stilių atitinkančius diskursus⁵ svarbu suvokti, kad dialogo partneriai vienas kitam įvardyti gali pasirinkti ne vien sutampančias, bet ir skirtingas dialogo partnerį nurodančių įvardžių užrašymo strategijas⁶. Rašytinio pokalbio dalyviai, abu pasirinkę sutampančią strategiją, vienas kitą žymi vienodai, taigi bet kuris pasirinkimas yra neprobleminis. Asimetrinis strategijų pasirinkimas (vienas dialogo partneris savo pašnekovą žymi didžiąja, kitas – mažąja raide užrašomu *tu / jūs*) rodo ne vien skirtingus šių žodžių užrašymo būdus, bet ir skirtingas dialogo partnerių sampratą apie jų reikšmes. Todėl žodinio bendravimo situacijoje formaliai lygiaverčiai pokalbio dalyviai rašytiniame diskurse gali pasirodyti vienas kitam suteikiantys skirtingus semantinius vaidmenis, nes nevienodas adresatą

³ Prieiga internete: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/komentarai/grazina-smigelskiene-atsakymas-vytautui-v-landsbergiui-500-884306> (žiūrėta 2017 11 23).

⁴ Prieiga internete: <http://www.delfi.lt/veidai/eteris/del-visuomene-supurciusio-laidos-pries-srove-siuuzeto-pradetas-tyrimas.d?id=70170284> (žiūrėta 2016 01 20).

⁵ Apie laiško artimumą realiai komunikacijai (laiškas visada turi konkretų adresatą ir į šį adresatą orientuotą kalbinės raiškos priemonių, o jo tekstas visada yra orientuotas ir į adresato tekstą – tai arba atsakas, arba provokacija) žr. Čepaitienė (2010: 10).

⁶ Apie kalbines pašnekovų strategijas – konstruktyvią ir destruktivią, ir tai, kad tam tikrais atvejais pastaroji adresantui yra nenaudinga, nes „destruktyviąją strategiją adresantas pirmiausia kenktų savo interesams“ žr. Zaikauskas (2002: 145, 147).

nurodančių įvardžių užrašymas perteikia skirtingus semiotinius kodus ir nuostatas. Vieni adresantai renkasi *Tu / Jūs* – tokį išskirtinį bet kurio asmens, esančio adresatu, žymėjimą interpretuodami kaip savaiminį pagarbos kitam asmeniui ženklą; kiti ne(be)turi įpročio rašydami pabrėžti įvardžiu nurodomo adresato išskirtinumą (renkasi *tu / jūs*). Kad pastaroji nuostata negali būti siejama vien su pagarbos raiška, rodo tokio įvardžių žymėjimo parinkties galimybė užuojautos⁷ tekste, plg.:

(9) *Užuojauta artimiesiems, draugams. Prašau visus pagerbti mintimis ir jausmais. O atminimo kalbos ir rašymai bus vėliau. <...> Tačiau, bet koku atveju, Leonidai – ilsėkis ramybėje, o mes tavo darbus pagal galimybes užbaigsime, draugus priimsime ir santykius tęsime. Labai, labai gaila tavo išėjimo.*⁸

Vis tik esama skirtingų galimybių interpretuoti. Kasdienėse susirašinėjimo situacijose tai gali kelti įtampą, nes skirtingi adresatą nurodančių įvardžių užrašymo būdai net tarp nuolatinių rašytinio dialogo partnerių paprastai nebūna aptariami: asmuo, koduojantis savo pašnekovą mažąja raide rašomu įvardžiu, lieka „nepastebėjęs“, kad apibendrintai užkoduotas jo pranešimų skaitytojas vartoja kitokią įvardžių užrašymo strategiją; pastarasis siuntėjui neužsimena dėl jį trikdančios neišskirtinio *tu / jūs* formų pateikties būdo, bet pats nuosekliai laikosi įprastinio rašto kalbos modelio, vildamasis, kad į jo užrašytas *Tu / Jūs* formų pateiktis galiausiai bus atsižvelgta kaip į tinkamą pavyzdį.

Dialogo partnerio įvardijimas ir to įvardijimo pateikimo būdas (ne vien asmenvardžiais, bet ir juos atstojančiais įvardžiais) yra labai svarbi rašytinės komunikacijos detalė⁹. Ir nors yra įprasta reikalauti tikslumo tariant ar rašant vardą ir pavardę, nukrypimus nuo lietuvių rašto kalbos etiketo užrašant adresatą nurodantį įvardį linkstama nutylėti, nes asmeniniame bendravimo lygmenyje tai suvokiama kaip kultūringumu pagrįstas tabu. Todėl šiuo straipsniu siekiama aptarti dabar varijuojančio *TU / JŪS* formų užrašymo polinkius, jų priežastis, kryptis, poveikį arba participinių įvardžių pragmatiką¹⁰ (kadangi bet koks konkretų

⁷ Apie dvi užuojautų funkcijas: informacinę ir emocinę vertinamąją, bei tai, kad išskirtiniu literatūriškojo nekrologo bruožu laikytinas „vienaskaitos antrojo asmens kreipinys į velionį (<...> *juos vienijo Tavo meilė teatrui ir žmogui*)“ žr. Marcinkevičienė (2008: 173–175).

⁸ Prieiga internete: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/mire-filosofas-l-donskis.d?id=72351034> (žiūrėta 2016 09 21).

⁹ Vladimiro Plungiano teigimu, centrinė deiktinių elementų pozicija natūraliųjų kalbų gramatikose leidžia daryti apibendrinimą, kad „kalba yra sistema, specialiai pritaikyta kalbėtojo ir adresato sąveikai (kitai tariant komunikacijai); tai pirminė ir pagrindinė funkcija nuo pat šios sistemos atsiradimo“. (Plungian 2011: 72).

¹⁰ Apie pragmatiką – kaip kalbinės formos, komunikacijos funkcijų ir jų realizavimo tinklo visumą žr. Fillmore (1998: 385–386).

adresatą turintis tekstas skatina jo gavėją svarstyti jam rašančio asmens intencijas pagal tai, kaip jos tekste pasireiškia¹¹) ir pažvelgti į tokios išskirtinės įvardžio, nurodančio adresatą, rašybos užuomazgas senųjų lietuvių kalbos paminklų dedikacijose.

1. ASMENINIAI PARTICIPINIAI ĮVARDŽIAI IR JŪ UŽRAŠYMO MODELIAI

Įvardžiai yra uždara, negausi, bet daugiafunkcė žodžių klasė. Lietuviškasis terminas, sukurtas pagal lotyniškojo atitiktens¹² modelį, etimologiškai leidžia *įvardį* suvokti kaip žodžio, atkeliaujančio „į vardo vietą“ pakaitalą. Įvardžio kaip pakaitalo ar tiesiogiai nurodančios išraiškos¹³ vaidmuo sietinas su menku semantiniu turiniu. Asmeniniams participiniams įvardžiams¹⁴ tai leidžia atlikti šnekos akto dalyvių – buvimo kalbėtoju ir buvimo adresatu – vaidmenis¹⁵. Tam tikrais atvejais tuos vaidmenis tinkamai nustatyti padeda greta asmeninių pirmojo ir antrojo asmens įvardžių kaip apozicija vartojamos daiktavardžio frazės arba vokatyvai (plg. Bhat 2007: 3).

Bendrinėje lietuvių kalboje vartojami devyni asmeniniai participiniai įvardžiai: *aš, tu, mes, mudu, mudvi, jūs, judu, judvi, tamsta* (Rosinas 1996: 25). Keturis iš jų – *aš, tu, mes* ir *jūs* – įprasta laikyti pagrindiniais (plg. Judžentis 2012: 113) (greičiausiai¹⁶ dėl to, kad dviskaitos *mudu, mudvi, judu, judvi* formų dažnis tekstuose yra kur kas menkesnis nei daugiskaitą nurodančių *mes, jūs* formų dažnis, kadangi dviskaitos vartojimui būtinas situacijos, pagrįstos buvimu ar veikla dviese, kontekstas¹⁷). Sociolingvistiniai tyrimai rodo realią dialogo partnerių

¹¹ Apie subjektyvų autoriaus požiūrį atskleidžiančias kalbinės raiškos priemones ir tarpasmeninę teksto funkciją žr. Marcinkevičienė (2008: 35–36).

¹² Plg. „vardo pakaitalą“ įvardijantį lotyniškąjį terminą *prō-nōmen* žr. Dixon (2009: 190).

¹³ Kalbose, kuriose termino pavadinimas leidžia manyti, kad įvardžius dera apibrėžti kaip pakeičiančius daiktavardį (plg. anglų *pronoun*), pakeičiamumo matmuo nėra pats tinkamiausias apibūdinant pirmojo ir antrojo asmens įvardžius (plg. Bhat 2007: 1–2).

¹⁴ Į lietuvių kalbotyrą Alberto Rosino atvestas terminas *participiniai įvardžiai* apibūdina vieną asmeninių įvardžių grupę – įvardžius, kurių realizacijai būtinas dialogas (plg. Rosinas 1996: 24–25).

¹⁵ Asmeniniai įvardžiai (kaip ir tikriniai vardai) nurodo unikalų substitutą, bet patys neturi reikšmės (plg. Lyons 2004: 22).

¹⁶ Apie gramatikos aprašuose matomą dvejopą požiūrį į dabartinės lietuvių kalbos skaičiaus kategoriją: tradicinį, laikantį ją dvinare, ir šiuolaikinį, dabartinės lietuvių kalbos skaičiaus sistemai priskiriantį ir dviskaitą žr. Roduner, Čižik-Prokaševa (2006: 74). Trinarės skaičiaus kategorijos realumą dabartinėje lietuvių kalboje paaiškinti padeda Williamo Crofto nurodyta daugiskaitos kategorijos suvokimo esmė: daugiskaitos kategorijos suvokimas kalbose, kurios turi dviskaitą („daugiau nei du“), skiriasi nuo daugiskaitos suvokimo, būdingo dviskaitos neturinčioms kalboms („daugiau nei vienas“) (plg. Croft 2004: 141).

¹⁷ Dviskaitos *judu, judvi* linksnių formos rašomos taip pat dvejopai (plg.:<...> *judu, Jūs ir Kuzmickas, esate vienas antro draugai. DLKT; Po daugelio metų, kai Judu su Vytautu gyvenot Druskininkuose, atvažiavo iš Maskvos kažkokia jo tetulė. DLKT*). Kalbant apie rašybos būdą pabrėžtina, kad tiesioginio diskurso adresatas turėtų būti rašomas išskirtinai ir daugiskaitą (asmenų grupę) nurodančio *Jūs*, ir dviskaitą (du asmenis) nurodančio *Judu / Judvi* atveju.

nurodančių įvardžių *TU*, *JŪS* vartoseną dabartiniuose bendrinės lietuvių kalbos diskursuose (plg. Girčienė 2009b: 214–215; 231).

Lietuviškoje rašto tradicijoje įprasta kalbėjimo autorių (adresantą) nurodantį įvardį rašyti neišskirtinai, o įvardį, nurodantį asmenį, į kurį kreipiamasi (adresatą), rašyti didžiąja raide, jei tekstas (ar jo dalis) tiesiogiai tam kitam asmeniui adresuotas. Šis įvardžių rašymo būdas paprastai aptariamas tik rašybos taisyklių sąvaduose. Gramatiniuose kalbos aprašuose apibūdinama jų morfologinė raiška, reikšmės ir vartojimo kontekstų tinkamumas¹⁸, bet pastarasis labai retai susiejamas su rašybos modeliu¹⁹. Dėmesio adresatą nurodančių įvardžių užrašymo būdui parodoma tik naujesniuose kalbotyros darbuose: apibendrinant tyrimus (plg. Marcinkevičienė 2004; 2008: 57; Girčienė, Kupčinskaitė-Ryklienė 2005) ir (ar) laikantis rašybos išskirtinumo nuostatos pateikiant pavyzdžius²⁰.

Lietuvių bendrinėje kalboje išskirtinis dialogo partnerį nurodančių įvardžių *Tu*, *Jūs* rašybos modelis argumentuojamas ilgametę tradiciją turinčiais *stilistiniais sumetimais* (t. y. pagarba ir etiketu). Ilgą laiką toks rašybos modelis buvo laikomas norminiu. Dabar galiojanti rašybos taisyklių redakcija, perteikianti nuostatą „Žodžiai gali būti rašomi didžiąja raide“, vertinama kaip patariamoji rašyba (žr. 1-oje straipsnio išnašoje pateiktą visą šios rašybos nuostatos formuluotę ir pakeitimų datas). Tokios laisvą pasirinkimą teikiančios nuostatos fone dialogo partnerį nurodančių įvardžių išskirtinės rašybos modelio reikalingumą paryškina ir gramatinis argumentas, susijęs su dvejopa *tu* (o retesniais atvejais ir *jūs*) apibrėžtumo lygmens galimybe.

1.1 Participiniu įvardžiu nurodomo adresato išskirtinio žymėjimo tradicijos pradžia

Senųjų lietuviškų raštų dedikacijos leidžia tiesioginį adresatą nurodančio įvardžio rašymą didžiąja raide susieti su lotyniškosios rašto kultūros pavyzdžiu. 16–17 a. lietuviškų leidinių dedikacijose ir *reverendissimo* tipo prakalbose knygų autoriai ar parengėjai į leidinio globėją dažniausiai kreipiasi įvardžiu *TU*. Kai kurie iš šių autorių renkasi didžiąja raide rašomas

¹⁸ Apie įvardžiais *tu* : *jūs* / *tamsta* nusakomą tarpusavio santykio raišką plg.: Valeckienė (2006: 259); Rosinas (1996: 38–45); Judžentis (2012: 121); rašybos modeliui nebuvo įpročio skirti dėmesio ir iliustruojant: pavyzdžiui, net aptariant *jūs*, *tamsta* vartojimą pavyzdžiuose pasirenkama neišskirtinė jų rašyba (plg. Senkus 1963: 38; Kučinskaitė 1980).

¹⁹ Viena iš tokių išimčių yra Alfredo Senno parengta lietuvių kalbos gramatika, kurioje nurodoma apie laiškuose didžiąja raide rašomus *Jūs*, *Tamsta*, *Sveikas*, *Tu* (plg. Senn 1966: 60).

²⁰ Pvz.: *vienijo Tavo meilė* (Marcinkevičienė 2008: 175); *Norėjau Jūsų paklausti*. (Plungian (vertė Jurgis Pakerys) 2011: 115).

įvardžio formas. Taip, pavyzdžiui, lotyniškoje *Punktų sakymų* (SP I, 1629) dedikacijoje į vyskupą Eustachijų Valavičių kreipiasi Konstantinas Sirvydas, plg.:

(10) *PErexigui operis partem, in magna mea imbecillitate, & affecta grauius Valetudine, Patriâ linguâ elaboratam, Tibi Illostrissime Præsol libens & venerabundus offero ac dedico. Hic qualiscunq[ue] conatus meus, sinceram in primis gregis Tui, quem dei annuente benignitate laudabiliter feliciterq[ue]; pascis, utilitatem spectavit.* SP I 2015: 20 (plg. Reginos Koženiauskiënės vertimą: *Labai mažo darbo dalį, tėvų kalba kruopščiai parašytą, būdamas silpnos sveikatos ir sunkiai sirgdamas, Tau, šviesiausias Vyskupe, su meile ir pagarba skiriu ir dedikuoju. Šios menkutėlės mano pastangos pirmiausia skirtos tiesioginei naudai Tavo kaimenės, kurią Dievo malone girtinai ir sėkmingai ganai.* PrDe 294)

ar į vyskupą Jurgį Tiškevičių – *Giesmių tikėjimui katolickam priderančių* (SG, 1646) parengėjas Saliamonas Slavočinskis, plg.:

(11) *Ego verò in hisce non rudi tantū labore sed & tēp[ore] ipso, Tui nominis immortalitati litauerim.* SG1 IV₁₀₋₁₃ (plg. Reginos Koženiauskiënės vertimą: *Aš noriu pašlovinti Tavo nemirtingą vardą ne tik netobulu darbu, bet ir sugaištu laiku.* PrDe 308).

To laikotarpio padėkose populiarios adresato nuorodos „tavo šviesiausiai kilnybei“ užrašymo būdas įvairus, plg.:

tuæ Illustrissimæ celsitudini. SG1 IV₁₄₋₁₅ (plg. *tavo Šviesiausiai kilnybei* PrDe 308) ir *Illust[r]iffime ac Reuerendiffime Celsitudinis tua Deuotiffim⁹ cliens* SG1 V₄₋₆ (plg. *Tavo šviesiausios ir Garbingiausios Kilnybės nuolankiausias klientas* žr. PrDe 308).

Bet, pavyzdžiui, Baltramiejaus Vileto *Euangelijų bei Epistolų* (1579) dedikacijoje išskirtinai žymimas kiekvienas žodis, esantis kunigaikščiui Jurgiui Frydrichui skirtame kreipinyje, plg.: *Tuæ Illustrissimæ Celsitudini (Tavo Šviesiausiai Kilnybei); Tuæ Celsitudini (Tavo Kilnybei)* ar jo trumpiniai *T. C.* ar *C. T.* (plg. PrDe 81–82).

Martyno Mažvydo parengta *Giesmė S. Ambrašeijaus* (GA, 1549) turi lietuvišką kreipimąsi-padėkojimą *Ponui Sebastijanuy Perbanth*, kuriame adresatas įvardijamas junginiu *tavo Mylista* (plg. *tava Miliftas*) arba jo trumpiniais *tava M.* ar *T. M.* (citatoje žvaigždute žymimos atstatytos formos):

(12) *Supratau klaufitoijus Diewa ſzodza norinczus tureti gefme tq kure wadin: Te Deum laudamus. Todeley iję kaip ifchguldzau ſu kitomis*, ant ſchwefos ifchfiunſti, ir tawa Miliftas warduy iję prieraſchiti, paſtaczau. Jau nu iję ifchfiunzdams tawa Miliftai* prieraſchau, ir wietoye welikas pauta* dowanoiju, pakarnay praſchidams, idant Tawa Miliftai* linkfma ſchirdi tq dowanele prieijmtumbi. Lobek Diewa meileije. Ragayneije 3. diena menefis Kowa. Metu Diewa vſzgimima. 1549. GA 2₁₇₋₂₈*

Labai nuosekliai tiesioginį adresatą nurodančius įvardžius didžiąja raide žymėjo Danielius Kleinas, būtent jų užrašymo būdo pasirinkimą, o ne semantinę *TU* ir *JŪS* skirtį vertinęs kaip galimybę parodyti pagarbą kitam asmeniui. Plg. *Grammatica Litvanica* (1653) dedikacijoje kunigaikščiui Frydrichui Vilhelmui esančias didžiąja raide rašomas *Tavo* ir *Jūsų* nuorodas (plg., pavyzdžiui, *QVæ Tuo, SERENISSIME ET POTENTISSIME SEPTEMVIR* PrDe 332 *Šviesiausiasis ir Galingiausiasis Elektoriau, Tavo...* PrDe 376) ir *Sereniſſima Veſtra Celfitudo* PrDe 340 *Jūsų Aukščiausioji Šviesybė* PrDe 379). Trumpajame šios gramatikos sąvade vokiečių kalba – *COMPENDIUM LITVANICO-GERMANICUM, Oder Kurtze und gantz deutliche Anführung zur Littaufſchen Sprache / wie man recht Littaufſch leſen / ſchreiben und reden ſol.* (KlC, 1564) (plg. Kazimiero Eigmino pateiktą KlC pavadinimo vertimą: *Trumpas ir visai aiškus lietuvių kalbos vadovas, kaip reikia teisingai lietuviškai skaityti, rašyti ir kalbėti.* PLKG 529), D. Kleinas pateikė *TU, JŪS* linksniavimo paradigmą, parodydamas šių įvardžių rašymo didžiąja raide svarbą, plg.:

Singulariter.

Nominativo [Tu] du /

Genitivo [Tawes] deiner /

Dativo [Taw] dir /

Accuſativo [Tawę] dich /

Vocativo [ô Tu] ô du /

Ablativo Inſtrum. [Tawimi] mit dir /

Localis, [Tawije / eje] in dir. KlC 46₉₋₁₆

Dualiter.

Maſcul. N. Ac. V. [Iudu] ihr beyde /

Fæmin. [Iudwi] /

Genit. [jumu dwieju] ewer beyden /

Dat. [jum dwiem] euch beyden. KlC 46₁₇₋₂₁

Pluraliter.

Nominativo [Ius] *ihr* /

Genitivo [Iufu] *ewer* /

Dativo [Iumus / jums] *euch* /

Accufativo [Ius] *euch* /

Vocativo [ô Ius] *ô ihr* /

Ablativo Instrum. [Iumis] *mit euch* /

Localis, [Iufûfe] *in euch*. K1C 46₂₂₋₂₉

1.2. Asmeninių įvardžių apibrėžtumo klausimas

Tipologinė kalbotyra nepalieka neaptrato asmeninių įvardžių apibrėžtumo klausimo ir jų sąsajos su tikriniais vardais. Tikriniai vardai turi atitikmenį, bet neturi reikšmės (prasmės) (plg. Lyons 2004: 22); panašiai apibūdinama ir esminė įvardžio ypatybė – savito semantinio turinio neturėjimas (plg. Siewierska 2004: 9). Vis tik ir asmeniniams įvardžiams, ir tikriniam vardams būdingos tokios pačios gramatinės ir pragmatinės ypatybės kaip ir apibrėžtumu pasižyminčioms išraiškoms (plg. Dik 1997: 186). Šnekos situacijose įvardžiu nurodomam adresatui būdingas situacinis apibrėžtumas – adresatas yra realus, akivaizdus, todėl lengvai nustatomas. Rašytinio bendravimo situacijose minėtą semantinio turinio trūkumą panaikinti galima išskirtinai pažymint adresatą nurodantį įvardį.

1.2.1. Apibrėžtumas vokatyvinėse frazėse

Minėtoji D. Kleino *Compendiume* esanti įvardžių *Tu, Jūs* linksniavimo paradigma įdomi ne vien dėl dėmesį patraukiančios pavyzdžių rašybos, bet ir dėl vokatyvo formų *ô Tu, ô Jus* (žr. K1C 46_{14, 27}). Dabartinės lietuvių kalbos gramatiniuose aprašuose laikantis tradicijos vokatyvą sieti tik su daiktavardžio kategorija²¹ įvardžių šauksmininkas nėra nurodomas (plg. Valeckienė 1965: 640; 2006: 272, 273). Jonas Jablonskis šauksmininko nebuvimą įvardžių linksniavimo paradigmoje aiškino jo tapatumu vardininkui, plg.: „šauksmininkais čia eina vardininkų lytys“ (Jablonskis (1997 [1922]: 50). Bet vardininkui tapatumu prilygstantys *TU, JŪS* kartais neišvengiami kasdienybės sušukimuose, pvz.:

(13) *Ei, Tu, nagi, ateik čia! Taip, taip, Tu!*

²¹ Plačiau apie tokią tradiciją ir siūlymą laikyti tokias formas atskira gramatine kategorija žr. Judžentis (2012: 72–73).

Tokia įvardžių *tu (jūs)* vartoseną šnekamojoje kalboje paprastai būna susijusi su tam tikrų situacijų netikėtumu, todėl dažniausiai juos lydi dėmesį atkreipiančios dalelytės, nenorminės leksikos intarpai ir (ar) menkinamosios reikšmės apibūdinimai, plg.:

- (14) *Jau blecha, pridegi bulves čia, o tu rupūži.* DLKT (Sakytinė kalba)
 (15) *O tu žalty, jis mus vėl apmovė.* (percituojama iš Judžentis 2012: 72–73)
 (16) *Ak tu, nevykėli.* DLKT (Publicistika)
 (17) *Ei tu, gal galėčiau tau nupirkti ko išgerti?* DLKT (Publicistika)
 (18) *Ei, jūs, kurmiai! Ko kapstotės, trupinat žemę?! DLKT (Publicistika)*

Tai būdinga ir kitoms kalboms²². Tipologiniuose tyrimuose atkreipiamas dėmesys į vokatyvus kaip į įdomią, bet nepakankamai ištyrinėtą gramatinę kategoriją (todėl svarstomos vokatyvo priskyrimo linksnio kategorijai galimybės²³), aptariamai ir gretimines įvardžio su daiktavardžiu ar daiktavardine fraze vartosenos sušukimuose atvejai. Toks iš įvardžio ir priedėlio sudarytas prozodinis darinys vertinamas kaip esantis lyg ir atskirai nuo sakinio, nes vokatyvai sintaksiškai ar semantiškai nėra įtraukti į predikato struktūrą (plg. Levinson 2005: 71). Christopherio Lyonso nuomone, sušukimuose asmeniniai participiniai įvardžiai atlieka determinatoriaus funkciją (kuri šiaip jiems nėra būdinga) – tai rodo vokatyvo funkciją atliekančių daiktavardžio frazių apibrėžtumą, nes vokatyvai kaip tiesioginio kreipimosi formos prilygsta antrojo asmens nuorodai, – todėl iš asmeninio įvardžio ir priedėlio sudaryti vokatyvai taip pat turi perteikti apibrėžtumą (plg. Lyons 2004: 152).

1.2.2. Kreipiniu išreikšta dialogo partnerį nurodančio įvardžio apozicija

Siekiant akivaizdžiai nustatyti *TU / JŪS* formų vaidmenis, įvardžio reikšmę galima patikslinti kreipiniu. Tai rodo gretiminis įvardžio ir kreipiniu einančio tikrinio vardo ar jį atstojančios daiktavardinės frazės vartojimas (plg. jų atliekamą deiktinės nuorodos reikšmės patikslinimo, pabrėžimo, svarbos akcentavimo funkciją)²⁴. Jei būtina patikslinti, kreipiniu

²² Vladimiras Sannikovas pabrėžia vokatyvo su vien įvardį turinčiu kreipiniu neįprastumą rusų kalboje (pvz., *Иди сюда, ты!*) ir kur kas įprastesniais laiko sakiniais, kuriuose *ты (ty)* turi atributinį priedėlį (dažniausiai menkinamosios reikšmės, pvz., *Иди сюда, ты, негодяй!*), žr. Sannikov (2008: 94). Anglų kalboje antrojo asmens įvardžiai taip pat gali būti vartojami vieni (*You, come here!*) arba su daiktavardine fraze (*You boys, follow me!*) (plg. Lyons 2004: 152).

²³ Vladimiro Plungiano manymu, „apeliatyvinė funkcija (t. y. kalbos akto adresato įvardijimas), žiūrint iš tipologinės perspektyvos, gali būti įtraukiama į universaliųjų linksnio reikšmių rinkinį“, žr. Plungian (2011: 168).

²⁴ Christopherio Lyonso pastebėjimu, tikriniai daiktavardžiai dažnai apibrėžiami tik kaip nurodantys, bet prasmės neturintys apibūdinimai; nustatant jų nurodomą referentą labai svarbus kontekstas, kaip ir bet kurio konkretumą pabrėžiančio apibūdinimo atveju. Bet iš tikrųjų tikriniai daiktavardžiai yra vartojami taip tartum jie

einantis priedėlis gali atsirasti prie bet kurio *TU* / *JŪS* linksnio. Tai įrodo, kad apeliatyvumas susijęs su bet kuriuo dialogo partnerį nurodančio įvardžio linksniu, plg.:

- (19) *Tai kad tu, Marija, atvedi tokiu metu <...>* DLKT
 (20) *Neketinu barti Tavęs, Juliuk.* DLKT
 (21) *Ačiū Tau, Gydytojau, už rūpestį, <...>* DLKT
 (22) *Kas tave, Šarūnai, reorganizuojant LKL labiausiai nustebino?* DLKT
 (23) *Gražaus Jubiliejaus proga sveikiname Tave, Danute, su švente [...]DLKT*
 (24) *Norėjau tik pasikalbėti su tavimi, Egle.* DLKT
 (25) *Bet kiek tavyje, vaikelį, čia jėgų, bematant tau jas sutirpins <...>* DLKT
 (26) *Neatsitiktinai būtent taip vadinasi knyga, kurią Jūs, Gerbiama(s) Skaitytoja(u), laikote rankose.* DLKT
 (27) *<...> mokslinis–techninis vadovavimas šiam projektui – Jūsų, profesoriau, prerogatyva.* DLKT
 (28) *linkiu Jums, Jolanta, didelės sėkmės darbe, <...>* DLKT
 (29) *Šiais velykinės giesmės žodžiais kreipiuosi į Jus, Karaliaučiaus srities lietuvius, <...>* DLKT
 (30) *<...> antraisiais metais ekspertai pasakė, kad mes su jumis, gerbiamieji, esame nepribrendę, <...>* DLKT
 (31) *<...> vis tiek džiaugiamės, kad Jumyse, Mokytojau, vergas pradeda užleisti vietą save gerbiančiam žmogui.* DLKT

Įvardžių reikšmę patikslinti akivaizdžiai prireikia ir viešuose diskursuose, turinčiuose numanomą adresatą (pavyzdžiui, (26) ir (29) sakiniuose). Tokiuose tekstuose esama intarpų, kuriuose tą numanomą adresatą autorius mėgina apibūdinti. Asmeninis įvardis tam tikrais atvejais gali būti nelyg daiktavardinės frazės apibrėžtumo rodiklis (plg. Lyons 2004: 27). Inkliuzyvinis *mes* gali atlikti įvairias pragmatines funkcijas, tai gali būti ir adresato įtraukimas į argumentaciją, ir nenoras prisiimti atsakomybės už sakomas mintis, o autoriaus vartojamas *jūs* nurodo ekskliuzyvinį santykį ir padeda apibrėžti situacinį vaidmenį (plg. Šinkūnienė 2010: 130–132). Numanomą adresatą turinčiuose tekstuose, pavyzdžiui, publicistiniuose straipsniuose, kuriuose įterpiamas skaitytoją apibūdinantis kreipinys, įvardžio užrašymo būdas

būtų absoliučiai unikalūs (nes tikrinio daiktavardžio unikalumas yra jo sąsaja su apibrėžtumu), plg. Lyons (2004: 21).

gali švelninti (žr. (32) sakinį) arba, priešingai, stiprinti atsiribojimo nuo adresato²⁵ įspūdį (žr. (33) sakinį), plg.:

(32) *Ir Jums, mieli tautiečiai, prieš skaitant – siūlau jį susirasti.*²⁶

(33) *Ar jums, lietuviai, patinka toks Karbauskio požūris?*²⁷

Apibūdinant participinių įvardžių vartojimą rašytiniuose diskursuose būtina daryti skirtį pagal tai, kiek patvirtintas yra adresatas, plg. opoziciją *realus : numanomas* (žr. Levinson 2005: 72). Tiesioginiame kreipinyje asmeninio įvardžio reikšmę patikslinantis kontekstas gali būti pateiktas ir greta einančiame sakinyje. Tokiu atveju didesnė teksto dalis turėtų būti jam pavaldi, pvz.:

(34) *Noriu paklausti LR Seimo kontrolieriaus, kodėl apie tai nebuvo kalbama ne tik dabar, bet ir daugelį metų? Koks atliktas jūsų tyrimo rezultatas?*²⁸

Suprantama, kad tokiomis aplinkybėmis pasirodančiame klausime skaitytojas tikisi konkretaus asmens nuorodą perteikiančio įvardžio išskirtinio užrašymo. Skirtingus kreipimosi subjektus–objektus turinčiuose diskurso potipiuose įvardžių užrašymo būdas leidžia atskirti teksto skaitytoją (t. y. teksto atkarpos, turinčios tiesioginį klausimą su adresatu, liudininką) nuo adresato taikinio²⁹, kuriam užduodamas klausimas ir kuris yra tikrasis tam tikros teksto atkarpos adresatas, plg. tik tokią skaitymo galimybę teikiančią (34) sakinio versiją:

(34a) *Noriu paklausti LR Seimo kontrolieriaus <...> Koks atlikto Jūsų tyrimo rezultatas?*

²⁵ Apie teksto autoriaus pozicijas aprašomųjų dalykų ir skaitytojų atžvilgiu bei pasirenkamas strategijas (suinteresuotumo, emocinio nuotolio ar neutralumo) žr. Marcinkevičienė (2008: 53).

²⁶ Prieiga internete: <https://www.delfi.lt/pilietis/voxpopuli/atsibodo-mediku-dejones-nustokite-isivaizduoti-esantys-svarbesni-nei-kitu-profesiju-atstovai.d?id=76319361> (žiūrėta 2017 11 11).

²⁷ Prieiga internete: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/r-valatka-laiskas-kaledu-seneliui-ka-cia-dar-uzdraudus-lietuviams.d?id=73203746> (žiūrėta 2016 12 18).

²⁸ Prieiga internete: <https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/robertas-sarknickas-sepetukas-ranksluostis-ne-renkuosi-zmogu-kuris-isklausytu.d?id=76361755> (žiūrėta 2017 11 19).

²⁹ Apie šiuos vaidmenis žr. Levinson (2005: 68).

1.2.3. Neapibrėžtos reikšmės nuoroda arba *tu* / *jūs* individualios reikšmės neutralizacija

Įvardis *tu* gali nurodyti ne vien adresatu esantį konkretų individą, bet ir būti vartojamas kaip apibendrinamasis įvardis, t. y. perteikti neapibrėžtos reikšmės referenciją (plg. Haspelmath 2000: 11). Lietuvių kalbotyroje tai apibūdinama kaip vartojimas apibendrinta reikšme (plg. Valeckienė 1965: 668), kaip individualios *tu* reikšmės neutralizavimas (plg. Rosinas 1996: 26) ar gramatinės metaforos atvejis (plg. Judžentis 2012: 114). Tokiu atveju *tu*, kuris įprastuose kontekstuose turi savybę nurodyti išskirtinumu pasižymintį kitą asmenį, perima daiktavardžio *žmogus* semantiką ir tampa bendrumo priedangą teikiančiu (ir tik mažąja raide rašomu) žodžiu. Toks apibendrintas *tu* dažniausiai pasirenkamas adresantui siekiant išvengti nuorodos į save ir (ar) esant poreikiui kuo universaliau apibūdinti situacijas, pvz.:

(35) <...> *jokio skirtumo, ar esi iš didmiesčio ar ne iš didmiesčio. <...> Ne vieta apibrėžia tavo požiūrio siaurumą.*³⁰

Labiausiai standartizuoti lietuvių kalboje su apibendrinamuoju *tu* sudaromų sakinių modeliai lengvai atpažįstami. Jų branduolį dažniausiai sudaro priešdėliais *ne-*, *be-* ar specialiąja ištara virtusiu klausimu (pabrėžiančiu situacijos beviltiškumą) paneigiamos veiksmažodžių *padaryti*, *pasakyti*, *parašyti* ir pan. esamojo ar būsimojo laiko formos; juose įvardžio *tu* apibendrinamąją reikšmę neretai patikslina *žmogus* apozicija arba kreipinys *žmogau* ar *Dieve*, plg.:

(36) *Plaukia išas, ir ką tu jam padarysi, gali, jei nori, tik pasigrožėti.* DLKT

(37) *Vyrai įžūlėja, ir ką tu jiems padarysi.* DLKT

(38) <...> *kad sunkūs laikai, ką tu čia, Dieve, beparašysi, kai šitoks gyvenimo teatras <...>* DLKT

(39) *Jis pripratęs prie tokio gyvenimo, ir ką tu nori jam sakyk.* DLKT

(40) *Bet kas iš to? Sukis tu, žmogau, kaip nori, o gyvenimėlis kaip negerėjo, taip ne...* DLKT

Neapibrėžtos referencijos *tu* (o retesniais atvejais ir mandagumo *jūs*) vartojamas ir ne tokio standartinio modelio sakiniuose. Jiems sudaryti pasitelkiamos tos pačios universalios

³⁰ Prieiga internete: https://zmones.lrytas.lt/tv-antena/2017/11/25/news/audrius-bruzas-apie-alkoholi-tai-vykdamo-iki-nuomoto-buto-uzlieimo--3646238/?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy (žiūrėta 2017 11 25).

taisyklės, susijusios su apibendrinamąjį pobūdį perteikiančia, kiek specifine laiko santykių raiška³¹: asmeninis įvardis neapibrėžtą reikšmę įgyja nupasakojant *irrealis* kategorijai³² priskiriamas situacijas, kurioms apibūdinti pasirenkamas negatyvus poliariškumas (išreiškiamas pasitelkus situacijos sąlygiškumą paryškinantį šalutinį sakinį / klausimą / lyginimo standartą ir (ar) (ne)tiesioginį neiginį) ir laisva parinktis (plg. Haspelmath 2000: 52; 64). Plg. sakinius, kuriuose neapibrėžta *tu / jūs* formų referencija atsiskleidžia apibendrinamąjį, t. y. nefaktyvų veiksmo pobūdį nusakančiu esamojo (būsimojo) laiko veiksmažodžiu (neigiamos konotacijos) ar (ir) sąlygos ar laiko sakiniu, pvz.:

(41) *Tokia buvo nuostata – publikacijos, konferencijos užsienyje. Nekirsi sienos – atestacijai neįskaitys tavo publikacijos.*³³

(42) *Dar tiksliau: atsiranda rūšis nusikaltimo, kaltinimas, kuris automatiškai sunaikina jūsų socialinę egzistenciją, nepriklausomai nuo pagrįstumo, o jūsų bandymas gintis automatiškai tampa dar vienu nusikaltimu – „aukos kaltinimu“ <...>.*³⁴

(43) *Pamėginkite patys tuomet išsamiai tokį autorių analizuoti, kai drebi iš baimės per egzaminą – o jeigu neįtiksi vertintojui, jeigu tu neteisingai mąstai...*³⁵

(44) *Jei iš tikrųjų nusiperkate drabužį, tačiau jums jis nepasirodo toks geras, jūs jį grąžinate, o vėliau pamatote, kad jam pritaikyta akcija ir nusprendžiate, kad už tą kainą jau galite jį nusipirkti, nes tie trūkumai neatrodo dideli, tokiu atveju, viskas moraliai gerai.*³⁶

(45) *Dauguma sako, kad mano paskutinė knyga „Laiškai Elzei“ yra apie patyčias. Ne ką mažiau ji apie buvimą vienišu, kai tavęs neišgirsta aplinkiniai žmonės, suaugę tavo problemas nurašo kaip nesvarbias, ir iš to kykla daug kitokių sunkumų.*³⁷

³¹ Apie laiko raiškos santykių suvokimo svarbą ir galimybę nesąmoningai pastebėti šių gramatinių formų raiškos savitumus plg. Smith (2001: 194).

³² Apie *irrealis* reikšmės sąsają su faktyvių implikacijų arba presupozicijų vengimu žr. Holvoet, Pajėdienė (2004: 90).

³³ Prieiga internete: <https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/s-tumenas-good-bye-lituanistikca.d?id=76277309> (žiūrėta 2017 11 08).

³⁴ Prieiga internete: <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/nida-vasiliauskaite-kaltumo-prezumpcija.d?id=76335685> (žiūrėta 2017 11 23).

³⁵ Prieiga internete: <https://www.delfi.lt/news/daily/education/destytoja-apie-lietuviu-kalbos-ir-literaturos-brandos-egzamina-kur-cia-dangus-griuva.d?id=76449667> (žiūrėta 2017 11 26).

³⁶ Prieiga internete: https://www.delfi.lt/verslas/mano-eurai/prasideje-ispardavimai-ikvepe-atskleide-gudrybe-kaip-isleisti-maziau.d?id=76455979#cxrecs_s (žiūrėta 2017 11 24).

³⁷ Prieiga internete: <https://www.alfa.lt/straipsnis/50141609/ministro-pirmininko-patareja-svietimui-kaunaite-vienas-blogiausiu-keliu-yra-vaiku-suskirstymas> (žiūrėta 2017 02 19).

2. ADRESANTO POZICIJA

2.1. Kuo remtis: subjektyvumu ar intersubjektyvumu diskurse?

Tradiciškai įprasta įvardį *aš* laikyti egocentrinu³⁸. Ronaldo W. Langackerio manymu, kalbant apie asmeninius įvardžius labiausiai dėmesį reikėtų telkti į savitarpio santykiais tarp dialogo partnerių pagrįstą subjektyvumą, kitaip tariant, į jų diskurso intersubjektyvumą (plg. Langacker 2007: 185): savitarpio supratimas yra absoliučiai esminis santykiuose tarp *aš* ir *tu* įvardžiais įvardintų referentų, o intersubjektyvumo esmė gali būti nusakoma kaip *kito* minčių ir jų reikšmės supratimas (Langacker 2007: 182). Galima daryti prielaidą, kad sutelkus dėmesį ne į *aš* egocentriškumą (kuris gali būti paryškintas net pristatant kreipinių rašybos aspektus³⁹), o į savitarpio supratimu tarp *aš* ir *tu* pagrįstą dialogą pasikeistų net ir tokios (kai kieno nesvarbiomis laikomos) bendravimo raštu detalės, kaip tiesioginį adresatą nurodančio įvardžio užrašymo būdas. *Aš* egocentriškumas čia taip pat gali pasitarnauti, nes tekstą kuriančiam autoriui visada aišku, ką ir kaip jis nori pasakyti ir ką turi reikšti jo pateiktųjų formos pasirinkimas ir jos užrašymo būdas⁴⁰. Dialoguose *aš* ir *tu* vaidmenys nuolat keičiasi⁴¹, todėl dera suprasti *tu* ir *jūs* formų pasirinkimą lemiančius veiksnius ir išskirtinį šių įvardžių rašybos modelį remiančius argumentus (ne vien elementaraus raštingumo, bet ir semantinį, pragmatinį). Lietuviškoje rašto tradicijoje įprasta paryškinti participiniu įvardžiu nurodomo pašnekovo išskirtinumą. Taip parodomas savitarpio supratimu pagrįstas požiūris į kitą asmenį. Tiesioginėje korespondencijoje išskirtinai užrašomos *Tu* / *Jūs* linksnių formos tampa asmenvardžiui prilygstančios vertės pakaitalu. Išskirtinai užrašyti *Tu* / *Jūs* įgyja ir teigia kitokią – pridėtinę – turinio vertę. Toks užrašymas adresatui teikia informaciją apie adresantą kaip atsakingumu pasižymintį pranešėją. Kalbant apie vertes gali iškilti klausimas apie galimybes

³⁸ Plg.: „Lietuvių bendrinėje kalboje <...> adresantas yra komunikacijos akto centrinis asmuo, kurio požiūriu vertinami santykiai su adresatu ir kitais asmenimis <...> . Dėl to įvardis *aš* vadinamas egocentrinu“ (Rosinas 1996: 26).

³⁹ Plg. egocentriškumu pagrįstą formuluotę, kai neutraliai suformuluota kreipimosi į *kitą asmenį* situacija yra performuluojama pragmatiškai pabrėžiant kreipimąsi į *mums svarbų asmenį*, plg.: „Stilistiniais sumetimais didžiąsias raides rašome kreipdamiesi į *mums svarbų asmenį* pareiškimuose, prašymuose, laiškuose“ (Vasiliauskienė 2002: 36).

⁴⁰ Plg.: „Pasirenkant adresato sferos participinį įvardį adresantui jau yra aiški adresato socialinė charakteristika“ (Rosinas 1996: 40).

⁴¹ Apie *aš* ir *tu* atliekamų subjekto ir objekto vaidmenų (funkcijų) kaitą, jų nesuderinamumą ir darną žr. Langacker (2007: 184–185).

manipuliuoti tokia pridėtine verte⁴². Bet jei funkcionuojanti lietuvių kalbos rašybos sistema⁴³ tradiciškai pripažįsta išskirtinį įvardžiu nurodomo adresato žymėjimą, tai būtent tokio žymėjimo tiesioginėje komunikacijoje raštu nepaisymas gali būti suprantamas kaip manipuliavimas: įvardžių rašymas mažąja raide tiesiogiai kreipiantis į kitą asmenį gali būti suvoktas kaip tuo įvardžiu nurodomo asmens išskirtinumo neutralizavimas.

2.2. Adresantų pasirenkami įvardžių užrašymo variantai

Participiniai įvardžiai atlieka ir asmens, ir socialinio statuso deiksės funkciją (plg. Levinson 2005: 72). Tikėtina, kad tam tikri šių funkcijų sampratos aspektai nėra visų vienodai suprantami. Dėl požiūrio variacijų galimi trys rašytinio dialogo partnerį nurodančių *TU* / *JŪS* užrašymo variantai lietuviškame rašto diskurse. Tai leidžia išskirti tris adresanto tipus:

1) Adresantas laikosi rašytinės kalbos etiketo – adresatą nurodančių įvardžių *Tu* / *Jūs* formas rašo didžiosiomis raidėmis;

2) Adresantas renkasi nežymėtas *tu* / *jūs* formas (tikėtina tik dėl to, kad neturi įpročio grafiškai pabrėžti adresatą nurodančio įvardžio išskirtinumą);

3) Adresantas laikosi kalbos etiketo tik iš dalies: renkasi įvardžio rašymą didžiąja raide kreipdamasis *Jūs*, o vienaskaitine forma nurodomą adresatą žymi mažąja raide rašomu *tu*.⁴⁴

Trečiojo tipo adresantas gali būti atpažįstamas skaitant skirtingiems asmenims rašytus laiškus (tokių pavyzdžių galima rasti privačių laiškų publikacijose) ar laiškus, turinčius kreipinių į skirtingus adresatus (žr. (46) pavyzdyje pateikiamą atkarpą iš viešo laiško) ir reklaminius laiškus, kuriuose viename pranešime ir (ar) jo lydraštyje tam pačiam adresatui įvardyti būna parinktos ir *tu*, ir *Jūs* formos (žr. (47) pavyzdį)⁴⁵, plg.:

(46) *Jūs, Audriau Bačiuli, kuris didžiudamasis vakar vakare rašėt, kad <...>. Dar prieš metus <...> dažnai gyniau Jus prieš savo jaunesnį kolegą, kuriam buvo pasibaisėtinas Jūsų asmuo. Sakydavau, kad Jūsų nuomonė svarbi ir kad nepaisant Jūsų tono ir žodžių reikia įsiklausyti į Jūsų kalbamą turinį. <...> // <...> Ir tu, Šarūnai*

⁴² Apie turinio vertes, jų transformacijas ir manipuliavimą jomis naratyvinėje sintaksėje žr. Greimas (1989: 165).

⁴³ Simo Karaliūno manymu, „neteisinga būtų manyti, kad komunikacija yra individualių veiksmų suma. <...> Individas neišranda savo komunikacijos sistemos: atėjęs į visuomenę, jis gauna ją <...> funkcionuojančią“ (Karaliūnas 2008: 101).

⁴⁴ Vienaskaitos *tu* ir pagarbiosios formos *Jūs* žymi vertikaliosios hierarchinius ryšius (plg. Marcinkevičienė 2004: 62).

⁴⁵ Apie nemotyvuotus „atvejus, kai toje pačioje reklamoje vartojamos ir vienaskaitinės, ir daugiskaitinės kreipimosi į adresatą formos“ žr. Girčienė, Kupčinskaitė-Ryklienė (2005: 228).

*Bartai. Kurio „Namų“ pabaiga trečiam kurse man padarė tokį įspūdį. <...> Koršunovas buvo neteigus. Skaistyklos tau laukti nereikės. <...>*⁴⁶

(47) *Būk pirma išbandžiusi – geriausios DROGAS naujienos jau laukia tavęs! <...> // <...> Šį laišką Jums siunčia UAB Drogas <...>*⁴⁷

Trečiojo tipo adresantų pasirinktas adresatą nurodančių įvardžių užrašymo būdas greičiausiai sietinas ne vien su tam tikromis etinėmis nuostatomis⁴⁸, bet gali būti nulemtas ir lietuvių kalbos gramatiniuose aprašuose tradiciškai pateikiamu *tu* : *jūs* reikšmių apibūdinimu, pagrįstu pagarbos ir familiarumo supriešinimu⁴⁹ (plg. neigiamą būdvardžio *familiarus* reikšmės konotaciją⁵⁰), o ne distancine-kontaktine mandagumo strategijomis (žr. Girčienė 2009b: 214–215). Neiškirtinį adresatą nurodančių įvardžių žymėjimo pasirinkimą paskatinti galėjo ir populiariausių tarpasmeninių funkcijų raiškos įvardžiais apibūdinimai (kai vartojimo polinkis⁵¹ performuluojamas į leidimą⁵²) ar kiek nekorektiškai suformuluota įvardžių ir kitų adresatą nurodančių kreipinių rašybos taisyklė⁵³.

2.3. Netiesioginė adresanto pozicijos raiška arba trečiųjų asmenų požiūris

Kalbant apie participiniais įvardžiais nurodomo adresato rašybą, svarbu atkreipti dėmesį ir į jų užrašymą grožinėje literatūroje, kalbotyros literatūros intertekstuose, interviu

⁴⁶ Prieiga internete: <https://www.15min.lt/vardai/naujiena/lietuva/paules-bocullaites-vyras-karolis-kaupinis-viesas-laiskas-visiems-kuriems-rupi-1050-882088> (žiūrėta 2017 11 16).

⁴⁷ Šaltinis newsletter@epastas.drogas.lt 2017 02 15 laiškas.

⁴⁸ Apie etinę stilistiką ir tai, kad „etinės adresanto vertybės gerai atpažįstamos iš tam tikros kalbinės stilistinės raiškos“ žr. Koženiausienė (2013: 94).

⁴⁹ Plg. *Dabartinėje lietuvių kalbos gramatikoje* pateikiamą *tu* apibūdinimą, siejamą su „familiaraus kreipimosi atspalviu“ ir stačiokiškumu, ir *jūs* „tu“ reikšme vartojimo srities nusakymą – „kreipiantis į nepažįstamą arba mažai pažįstamą, vyresnį bei gerbiamą asmenį, taip pat į pažįstamą oficialiai“ (Valeckienė 2006: 259). Panaši skirtis tarp familiarumą reiškiančio *tu* ir pagarbą bei oficialumą reiškiančio *jūs* iškeliami ir naujesniuose darbuose (plg. Judžentis 2012: 124). Rosinas daugiskaitinį *jūs*, vartojamą vietoj vienaskaitinio *tu*, ir įvardį *tamsta* priskiria „subjektyvaus vertinimo įvardžiams“ (Rosinas 1996: 38).

⁵⁰ Plg. *familiarūs*, *-i* reikšmės apibūdinimą: „per daug laisvas, nesivaržantis“. Prieiga internete: <http://www.lkzd.lki.lt/Zodynas/Visas.asp> (žiūrėta 2017 11 30).

⁵¹ Plg. neutralią formuluotę apie įvardžių vartojimą apeliatyviniuose tekstuose: „<...> į skaitytoją paprastai kreipiamasi antruoju vienaskaitos ar daugiskaitos asmeniu – *tu*, *Jūs* ar *jūs*“ (Marcinkevičienė 2004: 60).

⁵² Plg.: „Taigi reklamoje, norint pasiekti kuo didesnę auditoriją, o kartu paveikti ir kiekvieną individą atskirai, į adresatą antruoju asmeniu <...> galima kreiptis trimis būdais: vienaskaitine forma, pagarbiąja daugiskaita ir neutraliąja daugiskaita. Simboliškai šiuos kreipimosi būdus galima būtų užrašyti: *tu*, *Jūs* ir *jūs*.“ (Girčienė, Kupčinskaitė-Ryklienė 2005: 221).

⁵³ Plg., pavyzdžiui, ta pati 1 išnašoje nurodytoji *Interaktyvi lietuvių kalbos, literatūros (kultūros) ir Lietuvos istorijos mokymosi šaltinių duomenų bazė* www.saltiniai.info pateikia ir kitokią stilistinę didžiųjų raidžių rašymą reglamentuojančią formuluotę, kurią galima suprasti kaip leidimą išskirtiniams atvejams, plg. „Stilistinis didžiųjų raidžių rašymas leidžiamas, kai teikiama išskirtinė pagarba, mandagus kreipimasis (*Jūs*, *Tu*, *Gerbiamasis*, *Motina*, *Tėvynė*...)“. Prieiga internete: <http://www.xn--altiniai-4wb.info/index/details/565> (žiūrėta 2017 11 18).

perrašuose ir pan. Literatūroje galima didesnė autoriaus laisvė literatūriniu personažu tapusiam adresantui suteikti įvairias rašymo galimybes (bet tai taip pat turėtų būti susiję su konkrečiais tikslais, atskleidžiančiais vienokį ar kitokį sumanyto personažo kalbos etiketo modelį). Lietuviškos rašto kultūros fone įtikinamesni atrodo laiško žanru parašyti grožinės literatūros tekstai ar intertekstai, kuriuose laikomasi pagrindinio šio žanro stilistikos reikalavimo – didžiąja raide žymėti tiesioginio adresato nuorodas (asmenvardžius, specialiuosius kreipinius, participinius įvardžius). Dialogo partnerį nurodančių įvardžių išskirtinio rašymo sunku nepasigesti grožinės literatūros kūrinuose ir jų vertimuose, grafiškai išskiriančiuose įvairius intertekstų lygmenis, taigi ir juose esančius laiškus. Pavyzdžiui, dviejų Haruki Murakami knygų lietuviškose versijose pasirinktos skirtingos laiško adresatą nurodančio įvardžio žymėjimo strategijos. Šie pasirinkimai sietini ir su asmeniniu teksto vertėjo ir (ar) redaktoriaus požiūriu, ir su jų supratimu apie mandagumo raišką šaltinio, iš kurio versta, kalboje. Apsakymų rinkinyje *Dramblys pradingsta* (tai vertimas iš japonų kalbos) esančiuose laiškuose pasirinkta išskirtinė adresatą nurodančio įvardžio grafinė raiška leidžia tokį pasirinkimą suvokti kaip natūralų japoniškos kultūros etiketo atspindį⁵⁴, pvz.:

(48) <...> *beveik visą šią savaitę daug kartų vis bandžiau ir bandžiau parašyti Jums laišką.* MDramPr 68.

Romano *Prisukamo paukščio kronikos* (tai vertimas iš antrinio šaltinio anglų kalba) intertekstuose – laiškuose laikomasi anglų kalbai būdingo neišskirtinio adresatą nurodančių participinių įvardžių rašybos modelio⁵⁵. Tokio modelio pasirinkimą sunku susieti su japonų kultūrai būdingu išskirtiniu jautrumu etiketui (ypač perskaičius pasakotojo pastabą, kurioje nurodoma laiško adresantą esant puikų etiketo žinovą⁵⁶), plg. sakinį su grafiškai neišskirtine adresatą įvardijančio *jūs* parinktimi:

(49) *Labai gerai suprastamas kaip įžūlu iš mano pusės šitaip užkrauti jums visiškai nepageidaujamą našta, vis dėlto noriu pabrėžti jums, kad, sėsdamas rašyti šito laiško, siekiu vienintelio tikslo <...>* MPrPK 209.

⁵⁴ Apie skirtingose kalbose nevienodus jautrumo mandagumui lygmenis, pasirenkant asmeninius įvardžius; ir kaip tie lygmenys pasireiškia tokiose kalbose kaip japonų (mandagumą reiškiant veiksmažodžių formomis) ir anglų (įvardžiai mandagumo atžvilgiu visiškai neutralūs), plg. Plungian (2011: 79).

⁵⁵ Nors ir paisoma lietuvių kalbai būdingos skirties tarp *tu* ir *jūs*, – plg. artimos distancijos su laiško adresatu žymėjimą įvardžiu *tu*: *Ketinau parašyti tau gerokai anksčiau ir kaip reikiant viską paaiškinti, bet laikas slinko <...>* MPrPK 271.

⁵⁶ Plg. pasakotojo pastabą apie šio laiško autoriaus rašymo stilių: „Plika akimi matyti: etiketo subtilybės leitenantas Mamija išmano kaip penkis pirštus.“ MPrPK 209.

Trečiųjų asmenų požiūris į adresatą nurodančių *TU/ JŪS* rašybą ryškiai matyti ir publicistikoje, interviu ar kitokius dialogus ar jų intarpus pateikiančiuose perrašuose, plg.:

(50) *Sakėte, jums rašo laiškus dėl knygų, pasakoja savo problemas paaugliai, apie ką jie kalba?*⁵⁷

(51) *Šiuose kiemo žaidimuose nedalyvauja ir prezidentė. Kaip jūs tai aiškinate?*⁵⁸

(52) „*Pasidalinkite, ką užfiksavo Jūsų vaizdo registatoriai, kas važiuote netoli Elektrėnų ar Kėdainių pusėje, mes viską tikriname, intensyviai ieškome*“, – DELFI sakė D. Žukauskas.⁵⁹

(53) *Ar teismas jau yra priteisęs Jums dukros išlaikymą?*⁶⁰

Tiesioginius adresatus turinčių diskursų rašymo ar perrašymo (stenografavimo, vertimo) situacijose, kai kreipiamasi į tikrą, konkretų asmenį, rašto kalbos susitarimų paisymas ar nepaisymas rodo jau ne pirminio šaltinio – kalbėtojo, adresanto, bet perrašą rengiančio asmens požiūrį. Tiesioginių interviu perrašuose, neturinčiuose nuorodos apie tekstą rengusius asmenis, interviu inicijavęs asmuo skaitytojo akyse gali būti sutapatintas su teksto parengėju.

IŠVADOS

Asmeninių įvardžių vartojimas neatsiejamas nuo pačios asmens kategorijos sampratos ir pragmatinio šios kategorijos turinio. Tiesioginį adresatą nurodančio participinio įvardžio išskirtinis žymėjimas lietuvių kalboje sietinas su ilgaamže, jau seniausiuose lietuviškuose spaudiniuose užfiksuota tradicija, o dabartinės lietuvių kalbos rašybos nuostatose reglamentuojamas kaip gero stiliaus ar kalbos etiketo ženklas.

Lietuviškoje rašto tradicijoje įprasta paryškinti participiniu įvardžiu žymimo pašnekovo išskirtinumą. Taip parodomas savitarpio supratimu pagrįstas požiūris į kitą asmenį. Tiesioginėje korespondencijoje išskirtinai užrašomos *Tu / Jūs* linksninių formos tampa asmenvardžiui prilygstančią vertę turinčiu substitutu. Toks užrašymas adresatui teikia informaciją apie adresantą kaip atsakingumu pasižymintį pranešėją.

⁵⁷ Prieiga internete: <https://www.alfa.lt/straipsnis/50141609/ministro-pirmininko-patareja-svietimui-kaunaite-vienas-blogiausiu-keliu-vra-vaiku-suskirstymas> (žiūrėta 2017 02 19).

⁵⁸ Prieiga internete: https://lietuvosdiena.lrytas.lt/aktualijos/2017/11/20/news/atvirai-apie-tai-kur-veda-r-karbausio-ir-a-vervgos-sielu-giminvste-3582104/?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copv&utm_medium=Copv (žiūrėta 2017 11 20).

⁵⁹ Prieiga internete: <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/antra-para-ieskoma-dingusios-merginos-plunges-policija-abejoja-ar-galejo-buti-pagrobta-del-ispirkos.d?id=73960354> (žiūrėta 2017 03 07).

⁶⁰ Prieiga internete: <https://www.delfi.lt/veidai/zmones/karaliunaites-vyras-neistvere-dave-atvira-interviu-apie-kova-del-dukros-ir-dainininkes-problemas.d?id=76345823> (žiūrėta 2017 11 15).

Pranešimą konkrečiam adresatui adresantas rašo turėdamas tam tikrų pragmatinių tikslų, ir, aišku, norėdamas būti tinkamai suprastas. Remiantis lietuvių kalbos rašto tradicija ir kodifikacija bet kuriame tikslinį, realų adresatą turinčiame rašytiniame diskurse išskirtinai žymimi bet kokia kalbine forma išreikšti konkretaus adresato substitutai – didžiąja raide rašomas ne vien asmens vardas, pavardė, bet ir juos pakeičiančios pagarbiųjų kreipinių (pvz., *Ponia, Pone, Jūsų Ekscelencija, Direktoriau, ...*), pastovų ar situacinį asmens vaidmenį nurodančios daiktavardžių šauksmininko formos (pvz., *Mokytojau, Teta, Dėde, gerbiamas Kolega...*), artimiausių šeimos narių įvardijimai, ypač tie, kurių pakeičiamumas į asmenvardžiu išreikštą kreipinį įmanomas nebent kaip ironijos raiška (plg. kreipinių *Mamyte, Tėti, Močiute, Seneli* vartojimo lauką ir jų pakeitimo asmenvardžiu galimybes) ir, aišku, bet kuri įvardžio *Tu / Jūs* linksnio forma, nurodanti adresatą esantį kitą konkretų asmenį (asmenų grupę).

Tiesioginį adresatą turinčiuose tekstuose grafiškai žymimas skirtumas tarp *Tu* ir *tu* ar *Jūs* ir *jūs* nėra toks nereikšmingas kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio:

1. Šio grafinio žymėjimo nesilaikymas rodo, kad nepaisoma lietuvių kalbos rašto sistemoje įprasto elgesio modelio.
2. Tiesioginį adresatą žymint neišskirtiniu *tu / jūs* pažeidžiamas informatyvumo principas, nes pranešimo skaitytojas turi nuspręsti, ar tai jo asmenį, ar apibendrintą asmens nuorodą perteikiantis žymėjimas.
3. Asmens individualumo nepabrėžiantis adresatą nurodančio įvardžio žymėjimas nepadedą adresantui siekti jo pragmatinių tikslų. Nežymėtosios *tu / jūs* pasirinkties tiesioginėje korespondencijoje modelis yra nekonstruktyvus, taigi galintis turėti tam tikrų padarinių (adresatas turi pagrindo mąstyti apie tikslingą kalbinio etiketo nepaisymą).

Pastaruoju metu žiniasklaidoje ir reklaminiuose tekstuose aptinkami tiesioginių diskursų užrašymai (perrašymai) nuteikia gana palankiai: matyti polinkis pabrėžti adresato išskirtinumą jį nurodančio participinio įvardžio *Tu / Jūs* formas užrašant didžiąja raide. Tikėtina, kad toks polinkis bus ryškus ir kasdienėje tarpusavio korespondencijoje.

ŠALTINIAI

- DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. Prieiga internete: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas>.
- GA – Martynas Mažvydas *Giefme S. Ambraßeijaus bey S. Auguftina... Karalauczuy 1549*. Parengė P. U. Dini, 1996; e. versija J. Gippert 2012. Prieiga internete: <http://titus.uni-frankfurt.de/texte/etcs/balt/lit/mazvga/mazvg.htm>.

- KIC – *Danielius Kleinas, Compendium Litvanico–Germanicum*, 1654. Parengė M. Šinkūnas, 2011. Prieiga internete: <http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=43>.
- KLKŽ – *Kompiuterinis lietuvių kalbos žinynas. Nuo morfologijos iki reikalų raštų* (CD), sud. P. Kniūkšta, Vilnius: Šviesa, 2004.
- MDramPr – Haruki Murakami. *Dramblys pradingsta*. Iš japonų kalbos vertė J. Polonskaitė. Vilnius: Baltos lankos, 2015.
- MPrPK – Haruki Murakami. *Prisukamo paukščio kronikos*. Iš anglų kalbos vertė J. Nauronaitė. Vilnius: Baltos lankos, 2016.
- PLKG – *Pirmoji lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957.
- PrDe – Koženiasukienė R. *XVI–XVII amžiaus prakalbos ir dedikacijos*, Vilnius: Mokslas. 1990.
- SG – *Saliamonas Mozerka Slavočinskis, Giesmės tikėjimui katolickam priderančios*, 1646. Parengė R. Petkevičius, B. Kabašinskaitė. Prieiga internete: <http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=10>.
- SP I – Konstantinas Sirvydas, *Punktai sakymų nuo Advento iki Gavėnios = Konstany Szyrwid, Punkty Kazań od Adwentu do Postu*, Kritinis leidimas / Wydanie krytyczne, Virginija Vasiliauskienė, Kristina Rutkovska (eds.). 2015. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

LITERATŪRA

- Bhat D. N. S. 2007: *Pronouns*, Oxford University Press.
- Croft W. 2004: *Typology and Universals*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Čepaitienė G. 2010: Laiškas: monologo ir dialogo santykis, – *Filologija* 15, 5–13. Prieiga internete: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367173481529/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
- Dik S. C. 1997: *The Theory of Functional Grammar: Part 1: The Structure of the Clause*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Dixon R. M. W. 2009: *Basic linguistic theory 2*, Oxford: Oxford University Press.
- Fillmore Ch. J. 1998: Pragmatics and the Description of Discourse. – *Pragmatics. Critical Concepts 5. Communication, Interaction and Discourse*, ed. Asa Kasher, London and New York: Routledge, 385–407.
- Girčienė J. 2009a: Adresato įvardijimas periodikoje. – *Kalba ir kontekstai*, Vilnius, 82–88.

- Girčienė J. 2009b: Daugiskaitinių ir vienaskaitinių kreipimosi formų konkurencija viešojoje sakininėje vartosenoje, – *Kalbos kultūra* 82, 214–234. Prieiga internete: <http://www.bendrinekalba.lt/?82>.
- Girčienė J., Kupčinskaitė-Ryklienė A. 2005: Kreipimosi į adresatą būdai reklamoje, *Kalbos kultūra* 78, 220–229. Prieiga internete: <http://www.bendrinekalba.lt/?78>.
- Greimas A. J. 1989: *Semiotika. Darbų rinktinė*, Vilnius: Mintis.
- Haspelmath M. 2000: *Indefinite Pronouns*, Oxford: Oxford University Press.
- Hymes D. H. 1972: On communicative competence. – Pride J. B., Holmes J., eds., *Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin, 269–293.
- Holvoet A., Pajėdienė J. 2004: Laiko kategorija ir laiko formos, – *Gramatinių kategorijų tyrimai [Lietuvių kalbos gramatikos darbai 2]*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 121–140, 169–170.
- Jablonskis J. 1997: *Lietuvių kalbos gramatika*, 3–as fotogr. leidimas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Judžentis A. 2012: *Lietuvių kalbos gramatinės kategorijos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Karaliūnas S. 2008: *Kalbos vartojimas ir socialinis kontekstas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Koženiauskienė R. 2013: Retorika ir stilistika – visumos ir dalies santykis. – *Šiuolaikinės stilistikos kryptys ir problemos*, Vilnius: Edukologija, 89–99.
- Kučinskaitė A. 1980: Mandagumo įvardžiai, *Kalbos kultūra* 39, 51–53. Prieiga internete: <http://www.bendrinekalba.lt/?39>.
- Langacker R. W. 2007: Constructing the meanings of personal pronouns. – *Aspects of Meaning Construction*, eds. Günter Radden, Klaus–Michael Köpcke, Thomas Berg and Peter Siemund, 171–187.
- Levinson St. C. 2005: *Pragmatics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons Ch. 2004: *Definiteness*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons J. 1993: *Semantics 2*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Marcinkevičienė R. 2004: Užsakomųjų reklaminių straipsnių tarpasmeninės funkcijos raiška. – *Respectus philologicus* 6, 56–63. Prieiga internete: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367181663661/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> (žiūrėta 2017–11–27).

- Marcinkevičienė R. 2008: *Žanro ribos ir paribiai. Spaudos patirtys*, Vilnius: Versus aureus, 2008.
- Plungian V. 2011: *Gramatinių kategorijų tipologija 2*, vertė Jurgis Pakerys, Vilnius: Vilniaus universitetas, *Bibliotheca Salensis*.
- Roduner M., Čižik-Prokaševa V. 2006: Skaičiaus kategorija. – *Daiktavardinio junginio tyrimai*, Axel Holvoet, Rolandas Mikulskas, red., Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 67–101.
- Rosinas A. 1996: *Lietuvių bendrinės kalbos įvardžiai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Sannikov V. [Санников В. З.] 2008: *Русский синтаксис в семантико–прагматическом пространстве*, Москва: Языки славянских культур.
- Senkus J. 1963: *Jūs, tamsta ir tu*, – *Kalbos kultūra* 5, 37–39. Prieiga internete: <http://www.bendrinekalba.lt/?5>.
- Senn A. 1957: *Handbuch der Litauischen Sprachen. I: Grammatik*, Heidelberg: C. Winter.
- Siewierska A. 2004: *Person*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith C. 2001: Discourse modes: aspectual entities and tense interpretation. – *Cahiers de Grammaire 26, Sémantique et Discours*, 183–206.
- Šinkūnienė J. 2010: Autoriaus pozicijos raiška asmeniniais įvardžiais rašytiniame akademiniam diskurse. – *Filologija* 15, 124–141.
- Valeckienė A. 1965: Įvardis, – *Lietuvių kalbos gramatika*, 1: Fonetika ir morfologija (daiktavardis, būdvardis, skaitvardis, įvardis), red. Kazys Ulvydas, Vilnius: Mintis, 635–721.
- Valeckienė A. 2006: Įvardis. – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, red. Vytautas Ambrazas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 251–282.
- Vasiliauskienė V. 2002: *Probleminiai lietuvių kalbos ir rašybos aspektai*, Vilnius: Homo Liber.
- Zaikauskas E. 2002: Šnekos akto dalyvių strategija, socialiniai vaidmenys ir tipai lietuvių kalboje. – *Acta Linguistica Lithuanica* 46, 145–172.

Įteikta 2017-12-04

Priimta 2017-12-29

LITHUANIAN WRITTEN DISCOURSE: PARTICIPIAL PRONOUNS REFERRING TO ADDRESSEE

Summary

The article discusses the variations of spelling of participial pronouns referring to another person in the Lithuanian written discourse. Next to the usual spelling *Tu/Jūs* based on the traditional *stylistic capitalization*, the model of spelling where the pronoun referring to the addressee starts with a lower-case letter *tu/jūs* exists as well. The reference to a dialogue partner and the way it is presented are an essential communication detail; therefore, naturally, the likely reasons, directions and effects of the current tendencies of varying spelling of participial pronouns in direct discourses are linked with the conception of the category of PERSON itself.

The article reviews the models of perception of participial pronouns proposed in linguistic descriptions and discusses the levels of communication of ONE PERSON'S relationship to ANOTHER in which the interlocutors find themselves when using the forms of the same pronoun which are differently coded in writing. It is normal in the Lithuanian written tradition to add prominence to the person by capitalising the participial pronoun referring to the interlocutor. It is a way to show the attitude to ANOTHER PERSON based on mutual understanding.

KEYWORDS: written discourse, communicative strategy, participial pronouns, definiteness, subjectivity, intersubjectivity.

JŪRATĖ PAJĖDIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

juratepajediene@gmail.com